

ВСТУП

Сім'я за усталеною традицією в усіх країнах та серед народів донині є основним осередком суспільства. Незважаючи на поширені твердження та теорії про відмирання сім'ї як соціального інституту, а також спроби комуністичних ідеологів втілити це у реальне життя.

В сучасному громадянському суспільстві сім'я виконує цілий ряд важливих функцій. Однією з них є функція здобування засобів існування для членів сім'ї. Пов'язані з виконанням цієї функції аліментні відносини мають важливий характер на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, особливо це стосується утримання батьками своїх неповнолітніх дітей. Чому власне і будуть присвячені основні тези цього посібника.

Слід зауважити, що загалом, незалежно від рівня державної соціальної допомоги, визначальне значення зберігає індивідуальний фактор матеріального забезпечення членів сім'ї. І при цьому цей фактор стає найбільш визначальним в умовах складної соціально-економічної ситуації. В таких умовах держава не в змозі забезпечити всім громадянам високий рівень життя за рахунок соціальної допомоги, оскільки перш за все економія державних ресурсів здійснюється за рахунок соціальних програм.

В умовах ринкових економічних відносин відчутно змінюється співвідношення джерел забезпечення сім'ї. Станом на сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладається на батьків значно більшою мірою, ніж на державу. Це очевидний факт і його неможливо заперечувати.

Враховуючи ці фактори, маємо визнати значну роль аліментних правовідносин, як різновиду правовідносин сімейних. Це пояснюється тим, що аліментні зобов'язання обумовлені потребою конкретної особи отримувати матеріальну допомогу від членів сім'ї, у зв'язку з певними обставинами. Вказані обставини, як правило, викликані негативними причинами і обумовлюються вразливим соціальним і матеріальним становищем особи.

У зв'язку з цим деякі науковці навіть вважають, що поняття «аліментні зобов'язання» не зовсім коректне з точки зору правової науки. Зобов'язання саме по собі є інституцією права цивільного, коли у правовідносинах між суб'єктами (а це можуть бути і фізичні, і юридичні особи) цивільного

обороту беруть участь сторони, які формують нерозривну пару «кредитор — боржник». Напряму таку схему не можна екстраполювати у сімейні відносини.

Зобов'язання боржника перед кредитором формується з різних підстав — заподіяння шкоди, реалізація договору чи одностороннього правочину, або з інших причин. У свою чергу аліментні правовідносини між членами сім'ї виникають з причин і за таких умов, як наприклад неповноліття чи то непрацездатність, або потреба вповноваженого суб'єкта і можливість зобов'язаного суб'єкта надавати утримання.

Зобов'язання цивільні можна припинити чи змінити засобами, передбаченими правом цивільним — наприклад згодою сторін, новацією угоди, заліком однорідного зобов'язання, прощенням боргу, спливом строку позовної давності. З аліментними зобов'язаннями все не так. Вони припиняються, передусім, певними подіями, такими як досягнення визначеного у законі віку, смерть платника або одержувача аліментів, з інших підстав, які не залежать від волі сторін цього зобов'язання. Більш того, особистий і триваючий характер вимоги про виплату аліментів зумовлює факт, що на ці вимоги не поширюється строк позовної давності.

Суб'єктний склад аліментних правовідносин доволі вузький і обмежується родинним колом. При цьому аліментні відносини носять суто матеріальний характер і до того ж вони винятково особисті.

Не можна не згадати, що захист права особи на утримання за рахунок аліментів захищається законом і нормами різних галузей права — адміністративного, кримінального, сімейного.

РОЗДІЛ 1

АЛІМЕНТНІ ВІДНОСИНИ ЗА СІМЕЙНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ УТРИМАННЯ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА ІНШИХ ОСІБ

У відповідності до приписів Сімейного кодексу України (у подальшому — СК) аліментні зобов'язання виступають однією з форм сімейних майнових відносин між дружиною і чоловіком, батьками і дітьми, іншими членами сім'ї та родичами.

Системний аналіз відповідних норм СК дозволяє здійснити певну класифікацію аліментних правовідносин за характером майнових обов'язків, що покладаються у відповідності до закону на конкретного суб'єкта сімейних правовідносин. Це дозволяє умовно виділити п'ять основних груп майнових обов'язків членів сім'ї, які можуть делегувати аліментні відносини.

Перша група.

Майнові обов'язки, що покладені на батьків:

— обов'язок утримувати дитину до досягнення нею повноліття (див. ст. 180 СК);

— обов'язок брати участь у додаткових витратах на дитину, що спричинені особливими обставинами (див. ст. 185 СК);

— обов'язок утримувати повнолітніх непрацездатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги (див. ст. 198 СК);

— обов'язок утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (ст. 199 СК).

Друга група.

Майнові обов'язки повнолітніх дітей:

— обов'язок утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги (див. ст. 202 СК);

— брати участь у додаткових витратах, зумовлених тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю батьків (див. ст. 203 СК).

Третя група.

Взаємні майнові обов'язки подружжя:

— обов'язок подружжя матеріально підтримувати один одного і брати участь у витратах, що пов'язані із хворобою або каліцтвом дружини, чоловіка (див. ст.ст. 75, 90 СК).

Четверта група.

Майнові обов'язки осіб щодо інших членів сім'ї та родичів:

— обов'язок особи надавати утримання іншим, крім дітей та батьків, членам своєї сім'ї або родичам за умови, що в них немає ближчих за ступенем споріднення осіб, зобов'язаних їх утримувати, або ж коли останні не можуть надавати їм належного утримання (див. главу 22 СК).

П'ята група.

Майнові обов'язки жінки і чоловіка, які тривалий час проживали однією сім'єю, проте не перебували у зареєстрованому шлюбі:

— обов'язок надавати утримання тому з них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, або хто проживає з їхньою дитиною (див. ч.ч. 2, 3, 4 ст. 84, ст.ст. 86, 88 СК).

Перелічені групи майнових обов'язків членів сім'ї не породжують напряму аліментних правовідносин. За змістом СК ці майнові обов'язки складають матеріальну частину права членів сім'ї на утримання за певних обставин. Що стосується аліментних відносин, то вони виникають тоді і оскільки наявні порушення чи загроза порушення прав членів родини. Це реалізується шляхом примусового використання права вимоги через ухвалення судом рішення про стягнення аліментів. Фактично з правової точки зору це є не інакше, як спонукання особи, зобов'язаної за законом, до виконання свого майнового обов'язку у натурі.

Однак цим не вичерпуються можливості реалізації аліментних відносин. За певних обставин сторони цих відносин можуть реалізувати їх в інший спосіб — мова йде про угоду. Наприклад батьки неповнолітньої дитини мають можливість реалізувати право на утримання дитини і обов'язок на надання такого утримання у формі договору (див. статті 78, 89, 99, 189, 190 СК).

Що стосується **суб'єктів аліментних відносин**. Сучасне сімейне право України виділяє загалом два суб'єкти — це платник аліментів та особа, на яку (на користь якої) аліменти сплачуються.

Тут мають деякі особливості. Наприклад, коли дитина проживає з матір'ю, а платником аліментів є батько, не матір, а саме дитина виступає реципієнтом матеріального утримання і власником аліментів. В такому разі

матір дитини виступає в якості третій особи у цих аліментних відносинах, елементи цивільного представництва якої збігаються з батьківським обов'язком отримувати ці аліменти та використовувати їх винятково на потреби дитини. Такою третьою особою може бути також законний представник неповнолітнього (опікун чи піклувальник). Така саме схема і у випадку стягнення аліментів на повнолітніх непрацездатних чи недієздатних членів родини.

Слід мати на увазі, що право сімейне і цивільне не передбачають тісного взаємозв'язку виникнення аліментних відносин і рівня дієздатності зобов'язаної особи. Тобто в ситуації, коли є рішення суду про визнання учасника сімейних правовідносин недієздатним чи про обмеження його у дієздатності, цей факт не звільняє відповідну особу від обов'язку надавати в обумовлених законом випадках матеріальну допомогу своїм дітям, батькам, іншим членам сім'ї та родичам. В таких випадках майновий обов'язок недієздатного платника аліментів за рахунок останнього виконуватиме його опікун (частина 2 ст. 15 СК), а вчинення обмеженою у дієздатності особою дій, спрямованих на виконання її майнових сімейних обов'язків, потребуватиме згоди піклувальника.

Так само не є визначальним факт неповноліття батьків для реалізації аліментних відносин. За наявності усіх необхідних умов в такому випадку дід і баба (по відношенню до дитини), себто батьки цих батьків неповнолітніх, виступають такими собі третіми особами та зобов'язані надавати своєму синові, дочці допомогу у виконанні останніми батьківських обов'язків (див. ст. 16 СК). Більш того, вони за певних умов самі можуть стати прямими учасниками цих аліментних відносин. Це трапляється у випадку неможливості (зумовленої поважними причинами) для неповнолітніх батьків надавати своїм дітям належне утримання (див. ст. 256 СК). До таких причин можна віднести наприклад продовження навчання (за денною формою), недосягнення передбаченого законом віку трудової правоздатності, тяжку хворобу чи каліцтво тощо.

Як було вище сказане, аліментні відносини обумовлюються відносинами сімейними і матеріальними. Виникають вони за певних умов. Системний аналіз приписів СК дозволяє виявити такі умови і проаналізувати правовий підхід до реалізації аліментних відносин.

Законодавець відніс до загальних об'єктивних чинників, які зумовлюють аліментні відносини і є обов'язковими для прийняття судового рішення про стягнення аліментів, таку їх сукупність:

- неповноліття чи непрацездатність особи — реципієнта аліментів;
- об'єктивна потреба у отриманні матеріального забезпечення;
- реальна спроможність зобов'язаної особи надавати матеральне утримання.

Це загальна схема, при цьому правовий підхід сучасного сімейного права насправді є більш гнучким, бо він враховує ще й додаткові фактори, що зумовлюють деякі винятки із вказаної загальної схеми.

Наприклад, ч. 4 ст. 76 СК передбачає таку ситуацію, коли за сукупністю певних обставин один із подружжя не мав до розлучення можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду. Це частіше трапляється з жінками, пов'язане з вихованням дітей, особливістю роботи іншого подружжя, піклування про інших членів родини, хворобою та з інших вагомих причин. В таких випадках протягом трьох років від дня розірвання шлюбу має право на утримання навіть тоді, коли є працездатним, але за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати таку допомогу. Тобто законодавчо одному з подружжя надані додаткові гарантії щодо права на утримання і право це законодавчо не пов'язане з умовою працездатний реципієнт аліментів чи ні.

Інше виключення із загальної схеми визначене ч. 1 ст. 88 СК. Це стосується випадку, коли разом з одним з батьків проживає дитина з інвалідністю, яка потребує постійного догляду. Тут право на утримання виникає у цього подружжя і за умови його працездатності, і незалежно від наявного матерального стану. Тобто в цьому випадку законні гарантії реалізації права на утримання не залежать від об'єктивної потреби в такому утриманні. Такі самі умови формуються у випадках, передбачених 4 ст. 84 СК і частині 3 ст. 86 СК. Тобто підвищені гарантії законодавчо передбачені й для дружини під час вагітності; дружини або чоловіка у разі проживання з ними дитини віком до трьох років (у випадку, коли дитина має вади фізичного або психічного здоров'я до досягнення нею віку 6 років).

Тобто, за таких обставин для виникнення аліментних зобов'язань буде достатньо лише однієї об'єктивної умови — здатності (спроможності) зобов'язаної особи надавати матеральне утримання.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АЛІМЕНТНІ ВІДНОСИНИ ЗА СІМЕЙНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ УТРИМАННЯ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА ІНШИХ ОСІБ	5
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ.....	17
РОЗДІЛ 3. ДОБРОВІЛЬНА СПЛАТА АЛІМЕНТІВ. СПЛАТА АЛІМЕНТІВ ЗА УГОДОЮ.....	21
РОЗДІЛ 4. ПРИПИНЕННЯ ПРАВА НА АЛІМЕНТИ В ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ ДИТИНОЮ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМІСТЬ	25
РОЗДІЛ 5. СТЯГНЕННЯ ДОДАТКОВИХ ВИТРАТ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ ПОНАД СПЛАЧЕНІ АЛІМЕНТИ	27
РОЗДІЛ 6. ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ АЛІМЕНТІВ. МІНІМАЛЬНИЙ РОЗМІР АЛІМЕНТІВ, ГАРАНТОВАНИЙ ДЕРЖАВОЮ	29
РОЗДІЛ 7. СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДІТЕЙ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ.....	35
РОЗДІЛ 8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НАЯВНОСТІ ЗАБОРГОВАНOSTІ З АЛІМЕНТІВ	39
РОЗДІЛ 9. ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ І СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	43
РОЗДІЛ 10. СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ У ПОРЯДКУ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ. АЛГОРИТМ ДІЙ ВИКОНАВЦЯ ЗГІДНО З ТЕХНОЛОГІЧНОЮ КАРТКОЮ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗІ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ	47
РОЗДІЛ 11 .НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА. СУДОВА ПРАКТИКА	59
СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (ВИТЯГ).....	59
ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (ВИТЯГ)	78
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про судовий збір».....	101
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про виконавче провадження».....	125
НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ від 05.08.2016 № 2432/5 «Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження».....	243